

Katarzyna Kucab-Bąk

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

**FORMOWANIE I ROZWÓJ PRZESTRZENI
SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ REGIONU
PRZYGRANICZNEGO W ŚWIELE
TEORII KONWERCENCJI**

**FORMING AND DEVELOPMENT OF THE
SOCIO-ECONOMIC SPACE OF THE BORDER REGION
IN THE LIGHT OF THE CONVERGENCE THEORY**

Wstęp

Współpraca transgraniczna jest jednym z kluczowych elementów współczesnej integracji europejskiej, łączącym globalne i lokalne interesy uczestników międzynarodowych stosunków gospodarczych. Najczęstsze formy działalności transgranicznej, które mają znaczący wpływ na współczesną gospodarkę europejską i światową, to: euroregiony, klastry transgraniczne, partnerstwa transgraniczne, transgraniczne parki technologiczne, przemysłowe i naukowe, transgraniczne strefy przemysłowe itp. Ze względu na ich funkcjonowanie rośnie potencjał gospodarczy terenów przygranicznych, powstaje sprzyjający klimat inwestycyjny do realizacji innowacyjnych projektów transgranicznych, zacieśniana jest współpraca humanitarna i kulturalna między sąsiadującymi jednostkami administracyjno-terytorialnymi różnych krajów, co stymuluje wzrost jakości ich kapitału ludzkiego i społecznego. Na przykładzie Euroregionu Bałtyk należy przyjąć najczęściej stosowane definicje związane z pojęciem regionu i pojęciami pochodnymi¹:

¹ Euroregion Bałtyk na podstawie www.eurobalt.org.pl z dnia 20.09.2020 r.

obszar pograniczny, pogranicze i obszar transgraniczny – to pojęcia o zbliżonym zakresie znaczeniowym. Rozumie się je jako obszar położony w sąsiedztwie (pobliżu) granicy po obu jej stronach.

Region – rozumiany jest jako wydzielony, stosunkowo jednorodny obszar, odróżniający się od terenów przyległych cechami naturalnymi lub nabytymi. *Region przygraniczny* (graniczny, nadgraniczny) to teren zlokalizowany po jednej stronie granicy.

Region transgraniczny – to teren zlokalizowany po obu stronach granicy.

Dorobek współczesny koncepcji transgraniczności

Istnieją pewne luki w systemie instytucjonalnego i prawnego wsparcia współpracy transgranicznej, które zmniejszają jej skuteczność. W kontekście luk naukowcy zauważają brak odpowiednich ram prawnych w zakresie tworzenia i funkcjonowania klastrów transgranicznych, brak skuteczności nowoczesnych mechanizmów rozwoju transgranicznych parków przemysłowych, ograniczenie perspektyw rozwoju nowych form współpracy transgranicznej i ewolucji terytoriów euroregionu².

Ponadto współcześni badacze coraz częściej koncentrują się na funkcjach geopolitycznych i wymiarze bezpieczeństwa współpracy transgranicznej. Małsky i Kuchik zwracają uwagę, że dzisiaj mamy prawo mówić o określonych rodzajach bezpieczeństwa międzynarodowego, w szczególności w wymiarze geopolitycznym i transgranicznym. Tradycyjnie zawęża się w ten sposób pojęcie współpracy w ramach współpracy transgranicznej. W międzynarodowym dyskursie politycznym pojęcie bezpieczeństwa transgranicznego pojawia się jako zjawisko charakteryzujące się wieloma cechami, między innymi militarno-polityczną, społeczno-ekonomiczną, humanitarną i być może geopolityczną i cywilizacyjną³.

Analizując aspekty środowiskowe partnerstwa transgranicznego, Zhuk konkluduje, że: głównym celem współpracy transgranicznej w zakresie bezpieczeństwa środowiska jest zrównoważenie wpływu zagrożeń środowiskowych między regionami przygranicznymi krajów sąsiednich, z naciskiem na lepszą jakość tej współpracy oraz dalsze ograniczanie tych zagrożeń na kolejnych etapach współpracy⁴.

Zauważono rosnącą rolę współpracy transgranicznej w polityce UE. Współpraca transgraniczna, jako element polityki państwa, zajmuje dziś dość ważne miejsce w systemie priorytetów zarówno rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i integracji europejskiej. Jednocześnie należy zauważyć, że Ukraina charakteryzuje się trudną sytuacją, w której decyzje podejmowane przez władze są niewystarczające

² Rozwój współpracy transgranicznej: raport naukowo-analityczny, Wydawnictwo Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Dolisznego, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Lwów 2016, s. 8–1, 125.

³ M. Małsky, *Geopolityczne wymiary bezpieczeństwa transgranicznego w kontekście tendencji integracyjnych przestrzeni poradzieckiej*, [w:] *Bezpieczeństwo transgraniczne: wymiar polityczny, prawny, społeczno-ekonomiczny i humanitarny*, M. Małsky, O. Kuchik, Materiały międzynarodowej konferencji naukowej i praktycznej, Wydział Stosunków Międzynarodowych, LNU im. I. Franko, Lwów 2016, s. 3–5.

⁴ P. Zhuk, *Problemy asymetrii i mechanizm regulacji transgranicznego bezpieczeństwa ekologicznego*, [w:] *Społeczno-ekonomiczny potencjał współpracy transgranicznej*, P. Zhuk, Zeszyty międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej, LNU im. I. Franko, Lwów 2016, s. 55, 54–59, 187.

i niespójne, co prowadzi do deklaratywnego charakteru polityki współpracy transgranicznej⁵.

Większość badań nad współpracą transgraniczną jest związana z problemem równoważenia rozwoju gospodarczego po różnych stronach granicy, szczególnie w obliczu obecnych wyzwań związanych z integracją europejską w zakresie rozwoju współpracy transgranicznej i właściwego funkcjonowania regionów transgranicznych. Przede wszystkim dotyczy to badań mających na celu identyfikację mechanizmów tworzenia i ewolucji regionów transgranicznych w celu zapewnienia konwergencji gospodarczej obszarów przygranicznych, które są ich częścią. Zdecydowana większość regionów przygranicznych, zwłaszcza tych, które należą do obszarów przygranicznych państw członkowskich UE i sąsiednich państw spoza UE, w tym Ukrainy, nie spełnia wszystkich niezbędnych wymagań (instytucjonalnych, funkcjonalnych, strukturalnych), ze względu na początkowy lub późny stan faktycznego formowania się jako pełnoprawnych podmiotów międzynarodowej współpracy regionów.

Zjawisko konwergencji a region

Pojęcie konwergencji (zbieżności) w naukach ekonomicznych pojawia się od połowy lat pięćdziesiątych XX w. Intensywny rozwój badań w tym zakresie nastąpił pod wpływem Barro i Sala-i-Martina (1992 r.). Koncepcje i metody analiz związane z pracami w naukach ekonomicznych nad konwergencją związane były ze stosowaniem różnorodnych czynników (analiza gospodarki)⁶.

Realna konwergencja najczęściej jest określana jako relatywnie szybszy wzrost gospodarczy biedniejszych krajów (regionów) w stosunku do krajów (regionów) bogatszych, powodujący zmniejszanie dystansu między nimi. Konwergencja dochodowa odnosi się do dochodu na jednego mieszkańca (*per capita*), zaproponowana w neoklasycznym modelu wzrostu Solowa-Swana (1956 r.)⁷.

Uwzględniając chronologię występowania koncepcji konwergencji w literaturze, wyróżnia się dwie koncepcje konwergencji zaproponowane przez Sala-i-Martina (1990 r.): konwergencja typu sigma oraz konwergencja typu beta. Zbieżność typu sigma zachodzi, kiedy dyspersja dochodu per capita (lub innego badanego zjawiska) pomiędzy regionami lub krajami zmniejsza się w czasie. Konwergencja typu beta dotyczy natomiast zależności między przeciętnym średniorocznym tempem wzrostu dochodu per capita a jego początkowym poziomem. Zbieżność typu beta dodatkowo zaproponowano w dwóch wariantach – jako konwergencję bezwarunkową (absolutną), jako przedmiot badań Baumola (1986) i De Longa (1988), i warunkową⁸.

⁵ T.G. Vasylytsev, V.V. Borshevsky, M.I. Flaychuk (i in.), *Priorytety w zakresie poprawy efektywności współpracy transgranicznej i zwiększenia konkurencyjności przedsiębiorczości w zachodnich regionach Ukrainy: zbiór materiałów*, PAIS, Lwów 2011, s. 3, 168.

⁶ R.J. Barro, X. Sala-i-Martin, *Economic Growth*, McGraw-Hill, Boston 1995, s. 30–61.

⁷ R.M. Solow, *A Contribution to the Theory of Economic Growth*, Quarterly Journal of Economics, 1956, s. 65–94.

⁸ W.J. Baumol, *Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-Run*, American Economic Review, 1986, s. 1072–1085.

Konwergencja bezwarunkowa zakłada, że kraje (regiony) upodabniają się do siebie niezależnie od warunków początkowych. Konwergencja warunkowa oznacza, że kraje (regiony) o podobnych parametrach strukturalnych (np.: struktury dochodu) upodabniają się do siebie, a tym samym kraje (regiony) o różnych charakterystykach zbiegają się do różnych długookresowych poziomów dochodu.

Znana jest także koncepcja tzw. konwergencji klubowej, w której zbieżność nie musi występować dla wszystkich analizowanych gospodarek, a jedynie w wybranych podgrupach.

Konwergencja stochastyczna zaproponowana przez Bernarda i Durlaufa (1995) to badanie zbieżności na analizie wspólnych trendów dla szeregów czasowych, np.: dochodu (innej zmiennej) w różnych regionach. Podejście takie jest określane także mianem konwergencji typu gamma.

Region transgraniczny

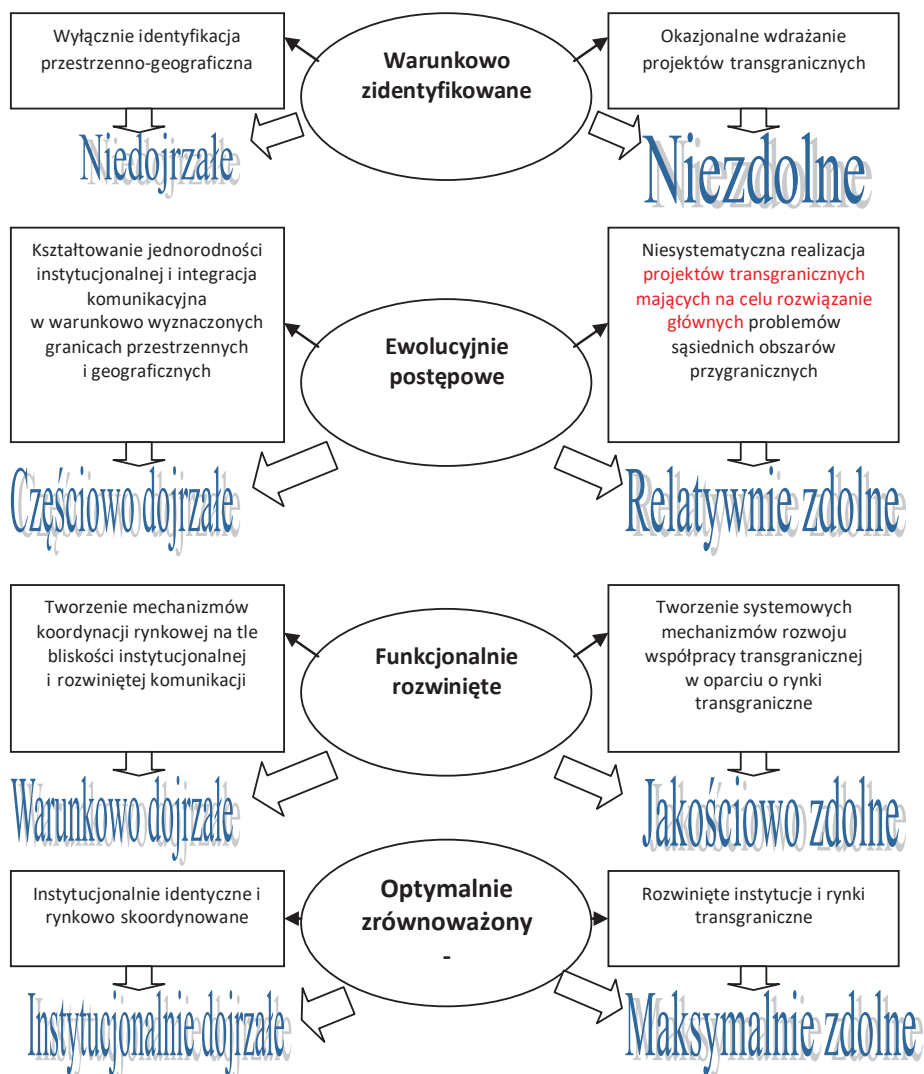
Regiony przygraniczne należy zróżnicować na podstawie ich dojrzałości instytucjonalnej i powiązanej z ich zdolnością do zmian funkcjonalnych. W tym kontekście istnieją cztery główne typy regionów transgranicznych:

- warunkowo zdefiniowane, które spełniają wymogi jednorodności przestrzennej, jednak z reguły są sztywno oddzielone granicą (granicami), co nie pozwala na efektywny rozwój większości nowoczesnych obszarów współpracy transgranicznej, blokując w ten sposób rozwój konwergencji transgranicznej;
- ewolucyjnie postępowe, znajdujące się na etapie stopniowego formowania, co pozwala rozwijać w nich główne kierunki współpracy transgranicznej, ale nie zapewnia właściwego poziomu równowagi i dynamiki procesu konwergencji;
- rozwinięte funkcjonalnie, według większości atrybutów spełniające kryteria pełnoprawnego regionu, ale napotykaące szereg lokalnych problemów związanych z ograniczaniem lub blokowaniem poszczególnych faz procesu konwergencji;
- optymalnie zrównoważone, odpowiadają wszystkim cechom regionu w znaczeniu instytucjonalnym, organizacyjnym i gospodarczym oraz charakteryzują się wysokim poziomem konwergencji pod względem skutecznego funkcjonowania rynków transgranicznych.

Każdy z tych typów regionów przygranicznych posiada szereg charakterystycznych cech, między innymi kierunki propagacji procesu konwergencji w obrębie jego granic.

Dojrzałość instytucjonalna regionu transgranicznego

Zdolność funkcjonalna regionu transgranicznego

Rysunek 1. Klasyfikacja regionów przygranicznych według kryteriów dojrzałości instytucjonalnej i zdolności funkcjonalnej

Źródło: opracowanie własne.

Jednocześnie należy zauważyć, że pomimo znacznego zróżnicowania regionów przygranicznych pod względem ich dojrzałości instytucjonalnej i funkcjonalności praktycznej, każdy z nich, niezależnie od przynależności do jednego lub drugiego rodzaju, ma wspólne cechy związane z ustanowieniem i ewolucją mechanizmów konwergencji transgranicznej, mogą być badane według jednej metodyki. Biorąc pod uwagę różnice w charakterze wdrażania procesu konwergencji w różnych regionach transgranicznych, wskazane jest przeprowadzenie badań na podstawie analizy zjawisk i trendów, wykorzystując jako główny przedmiot badań społeczno-ekonomiczną przestrzeń regionu przygranicznego.

Zatem badanie konwergencji w regionach przygranicznych jest bezpośrednio powiązane z definicją kategorii przestrzeni społeczno-ekonomicznej, która odgrywa ważną rolę we współczesnej gospodarce regionalnej. W szczególności Szewczuk stwierdza: „Wiadomo, że w przestrzeni każdego kraju ze względu na rozszerzoną reprodukcję powstają i kształtują się różne przestrzenne jednostki życia społecznego – przede wszystkim regiony, dzielnice, strefy. Tworzenie wielu wektorów – zasobów ludzkich, produkcyjnych, przyrodniczych, funkcjonalnych i informacyjnych, które są zauważane w cyklu życia regionu (dostępne zasoby), pozwalają rozwiązać określone problemy społeczne, gospodarcze i środowiskowe. Ta koncepcja obejmuje wszystkie systemy regionalne, w których tworzy się określona społeczność (społeczeństwo) i które zgodnie z obowiązującym prawem mają określone cele rozwojowe”⁹.

Badania naukowe Stadnitsky’ego, Komarnitsky’ego i Tovkana stały się podstawą do zdefiniowania przestrzeni gospodarczej jako systemu lokalizacji obiektów prowadzących działalność gospodarczą na określonym terytorium. Ich zdaniem, skuteczna organizacja przestrzenna terytorium (regionu, państwa) warunkuje znaczące korzyści, ponieważ odpowiednio uporządkowane elementy przestrzeni stanowią jakościowo odmienną rzeczywistość. W tym sensie ich organizacja jest przestrzenna¹⁰.

Schultz proponuje w przestrzeni gospodarczej rozważenie przestrzeni utworzonej nie tylko przez podmioty fizyczne i prawne, które w celu zaspokojenia swoich potrzeb i interesów ekonomicznych tworzą stosunki gospodarcze, ale także przestrzeń utworzoną przez przedmioty fizyczne i niefizyczne, które są źródłami stosunków gospodarczych. W tych założeniach można analizować nie tylko ilość i jakość zjawisk zachodzących w przestrzeni gospodarczej, lecz także samą przestrzeń i źródła narzędzi ekonomii¹¹.

Demczenko i Goblyk zwracają uwagę, że dla pełnej integracji z europejską przestrzenią gospodarczą i komunikacyjną (transportową) jednym z najbardziej

⁹ L. Szewczuk, *Rozwój przestrzenny regionu jako synergiczny wynik procesów terytorialno-strukturalnych w kontekście szans społeczno-ekonomicznych, ryzyk i konsekwencji*, [w:] *Rozwój przestrzenny regionu: możliwości społeczno-ekonomiczne, ryzyko i perspektywy*, monografia Instytutu Badań Regionalnych im. M.I. Dolisznego, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Lwów 2011, s. 18–22, 19–20, 256.

¹⁰ Y. Stadnitsky: *Dictionary-Directory*, Yu. Stadnitsky, I. Komarnitsky, O. Tovkan, Apriori, Lwów 2010, s. 3–5, 424.

¹¹ S. Schultz, *Economic Space of Ukraine: Formation, Structure and Management*, S. Schultz, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Dolisznego, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Lwów 2010, s. 23–24, 408.

niezbędnych warunków jest realizacja projektów planowania przestrzennego terytoriów transgranicznych. Ich zdaniem przestrzenne podejście do rozwoju regionów przygranicznych wiąże się z poprawą skuteczności działań w zakresie rozwoju infrastruktury przygranicznej, poprawą klimatu inwestycyjnego po różnych stronach granicy, poprawą efektywności turystycznych w zakresie turystyki, środowiskowych i bezpieczeństwa na sąsiednich obszarach przygranicznych¹².

Przestrzeń transgraniczna

Wskazane jest analizowanie struktury przestrzeni społeczno-ekonomicznej regionu przygranicznego jako zbioru podmiotów gospodarczych i obiektów znajdujących się na sąsiadujących terytoriach przygranicznych państw i nawiązywania stosunków gospodarczych w celu osiągnięcia celów regionu przygranicznego i realizacji wyznaczonych zadań, a także uruchomienia odpowiednich procesów gospodarczych i zjawisk wynikających z tych relacji i determinujących charakter dalszego rozwoju.

Ponadto przestrzeń społeczno-gospodarczą regionu transgranicznego można zdefiniować jako zbiór, na obszarach przygranicznych sąsiednich państw, podmiotów gospodarczych, organów państwowych i samorządu lokalnego, obiektów granicznych, rynkowych, instytucjonalnych, transportowych i logistycznych, marketingu, infrastruktury społecznej i finansowej, a także instytucji społeczeństwa obywatelskiego.

Do ważnych ogniw transgranicznych rynków towarów i usług, określających specyfikę interakcji zlokalizowanych na nich podmiotów gospodarczych, zaliczono instytucjonalne zagospodarowanie tej przestrzeni, na które wpływają priorytety realizacji interesów wszystkich uczestników współpracy transgranicznej. Ponadto rynki transgraniczne i instytucjonalne wypełniając przestrzeń transgraniczną, charakteryzują czynniki potencjału wyrównywania proporcji rozwoju gospodarczego ponad granicami lub perspektywę konwergencji, którą można postrzegać jako istotny integracyjny wynik współpracy transgranicznej.

Kluczową rolę odgrywa wyrównywanie wskaźników rozwoju gospodarczego terenów przygranicznych po różnych stronach granicy w kontekście intensyfikacji współpracy transgranicznej. W szczególności Borshevsky zauważa: „Problemy równoważenia proporcji rozwoju regionalnego są przedmiotem szczególnej uwagi nie tylko na zachodzie kontynentu, w środowisku rozwiniętych krajów europejskich, ale także w krajach Europy Wschodniej, które są aktywnie zintegrowane z systemem gospodarki światowej. Zasady postępowania w ramach jednego międzynarodowego systemu gospodarczego za każdym razem stawiają nowe, trudne i powiązane ze sobą zadania. Zadania te są generowane przez potrzebę pełnej integracji ze strukturą rynków światowych, integracji z międzynarodowymi sieciami przepływów informacji,

¹² V.V. Demchenko, *Europejskie doświadczenia w planowaniu przestrzennym terytoriów transgranicznych*, [w:] *Problemy społeczno-gospodarcze współczesnego etapu rozwoju Ukrainy. Konwergencja regionalna i rynki transgraniczne (zbiór prac naukowych)*, W. Demchenko, W. Goblyk, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Dolińskiego, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Wydanie 5 (91), Lwów 2011, s. 22–32, 31, 385.

technologii, finansów, przemysłu, gospodarki, innowacji, zasobów pracy i innych. Mają one szczególne znaczenie dla regionów przygranicznych tych krajów, które pojawiły się w przestrzeni poradzieckiej, w szczególności dla rozszerzenia UE¹³.

Zdaniem Kisha, system współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w Europie zmienił się pod względem jakościowym po dwóch falach rozszerzenia – w 2004 i 2007 r. Ogólnoeuropejskie organy zarządzające konsekwentnie wdrażają nowe zasady polityki regionalnej, zarówno w UE, jak i w kontekście spójnej europejskiej polityki sąsiedztwa (EPS), której programy sąsiedztwa mają przede wszystkim na celu rozwój współpracy transgranicznej i międzyregionalnej z krajami sąsiadującymi. Jednocześnie EPS identyfikuje jeden z trzech priorytetowych obszarów polityki regionalnej UE: współpracę transgraniczną, zwiększenie konkurencyjności regionów i zwiększenie ich konwergencji¹⁴.

Demedyuk zauważa, że budowa infrastruktury wsparcia biznesu i infrastruktury instytucjonalnej przestrzeni transgranicznej jest ważnym narzędziem do konwergencji mechanizmów konkurencyjności regionów w procesie rozwoju współpracy transgranicznej. Dotyczy to przede wszystkim technologii stosowanych dla realizacji celów transgranicznych oraz parków przemysłowych i obszarów przemysłowych¹⁵.

Można zatem stwierdzić, że istnieje wiele czynników i warunków, które determinują naturę, kierunki rozwoju i sposoby rozprzestrzeniania procesu konwergencji w wymiarze międzyregionalnym i transgranicznym. Jest to podstawa do wyodrębnienia przestrzeni transgranicznej jako specyficznego środowiska dla konwergencji regionów w dzisiejszych warunkach społeczno-ekonomicznych. Badania Demedyuk dotyczą zidentyfikowania czynników stojących za taką konwergencją i określenia kluczowych kierunków dla każdego z nich w zakresie wdrażania procesu konwergencji na obszarach przygranicznych krajów sąsiednich.

Wyodrębnienie przestrzeni transgranicznej jako przedmiotu badania procesu konwergencji wymaga identyfikacji głównych obszarów, w których zbiega się rozwój społeczno-gospodarczy regionów po różnych stronach granicy, do którego należy zaliczyć płaszczyzny: finansowe, instytucjonalne, produkcyjno-ekonomiczne, informacyjne i infrastrukturalne.

Płaszczyzny przestrzeni transgranicznej

Podstawową płaszczyzną przestrzeni transgranicznej, która ma decydujący wpływ na cechy jakościowe konwergencji międzyregionalnej, jest płaszczyzna

¹³ V. Borschevsky, *Ukraińsko-polska współpraca gospodarcza w warunkach integracji europejskiej*, monografia V. Borschevsky, Awers, Lwów 2007, s. 248–249, 328.

¹⁴ E. Kish, *System współpracy międzyregionalnej Ukrainy z krajami Europy Środkowej*, E. Kish [Zasoby elektroniczne], dostęp: <http://inb.dnsgb.com.ua/2008-1/08kebkce.pdf/>.

¹⁵ O. Demedyuk, *Konwergencja mechanizmów zwiększania konkurencyjności w ukraińsko-słowackim regionie przygranicznym*, [w:] *Problemy społeczno-ekonomiczne współczesnego etapu rozwoju Ukrainy. Konwergencja regionalna i rynki transgraniczne (zbiór prac naukowych)*, O. Demedyuk, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Dolisznego, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Studiów Regionalnych, Wydanie 5 (91), Lwów 2011, s. 66, 61–70, 385.

finansowa. Do płaszczyzn przestrzeni transgranicznej należy zaliczyć: programy pomocowe, instytucje, produkcję i gospodarkę, informację i komunikację, infrastrukturę. Przestrzeń transgraniczna obejmuje obszar finansowania budżetowego i pozabudżetowego transgranicznych projektów i programów rozwojowych, a także mechanizmów finansowych rozwoju regionalnego, które opierają się na unijnych programach pomocy technicznej i zasobach kredytowych instytucji bankowych działających jednocześnie po obu stronach granicy. Drugą najważniejszą przestrzenią transgraniczną, w której rozproszone są procesy konwergencji, jest sfera instytucji. Obejmuje formalne i nieformalne instytucje współpracy transgranicznej, a także infrastrukturę instytucjonalną, tj. transgraniczne technoparki, parki przemysłowe i naukowe, obszary przemysłowe i wiele innych. Na tej płaszczyźnie zbiegają się tradycje, stereotypy behawioralne i kultura szeroko pojętej działalności gospodarczej mieszkańców sąsiednich regionów przygranicznych, znajdujących się po różnych stronach granicy.

Na przykład Goblyk podkreśla, że parki przemysłowe i technoparki to nie tylko wypróbowana i przetestowana metoda stymulowania przemysłu zaawansowanych technologii, ale także skuteczny sposób na rewitalizację terytoriów ubogich gospodarczo. W regionach transgranicznych zapewniony jest transfer technologii i rozpowszechnianie innowacji między krajami przygranicznymi¹⁶.

Trzecią płaszczyzną przestrzeni transgranicznej, odpowiedzialną za zbieżność cech jakościowych podmiotów gospodarczych działających po różnych stronach granicy, jest produkcja i gospodarka. W tej płaszczyźnie zasoby produkcyjne terenów przygranicznych są wykorzystywane przez przekształcenie ich w gotowe produkty i usługi. Kluczowymi ogniwami tej części są inwestycje i handel zagraniczny. Pierwszy zapewnia konwergencję sąsiednich terytoriów przygranicznych poprzez realizację wspólnych transgranicznych projektów inwestycyjnych, a drugi poprzez aktywację handlu towarami i usługami granicznymi a przedsiębiorstwami zlokalizowanymi w przestrzeni transgranicznej. Najwyższą formą identyfikacji płaszczyzny produkcyjno-ekonomicznej w przestrzeni transgranicznej, wpływającą na jakość tej przestrzeni, jest tworzenie rozwiniętych rynków transgranicznych towarów i usług. Praktycznie rynek transgraniczny odzwierciedla nawiązanie i organizację współpracy podmiotów gospodarczych w przestrzeni transgranicznej, jest złożonym mechanizmem identyfikacji i harmonizacji interesów gospodarczych jego uczestników, którzy są po różnych stronach granicy. Dlatego w szerokim znaczeniu rynek transgraniczny jest pewnym sposobem organizowania życia gospodarczego w regionie transgranicznym”.

Czwartą płaszczyzną przestrzeni transgranicznej, która odgrywa szczególną rolę w poszerzaniu się konwergencji transgranicznej na etapie tworzenia fundamentów społeczeństwa postindustrialnego i „gospodarki opartej na wiedzy”, jest informacja i komunikacja. Integruje się ona w połączonym zasobie informacyjnym całej

¹⁶ V.V. Goblyk, *Wspólne transgraniczne regiony Ukrainy i UE: zagraniczny aspekt gospodarczy*, monografia, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Doliszniego, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Studiów Regionalnych, Lwów 2011, s. 219, 305.

przestrzeni transgranicznej, mediach, źródłach i środkach rozpowszechniania informacji, kanałach komunikacji, a także standardach technologicznych, dzięki którym rozpowszechniane są informacje o innowacjach i nowoczesnych środkach zwiększania wykorzystania zasobów ekonomicznych i ludzkich dostępnych po obu stronach granicy.

Piąta płaszczyzna przestrzeni transgranicznej, w której zachodzą procesy konwergencji to infrastruktura, obejmuje z jednej strony część elementów wyżej wymienionych płaszczyzn (np. elementy infrastruktury produkcyjnej, komunikacyjnej, finansowej i instytucjonalnej), a z drugiej strony infrastrukturę przejść granicznych oraz infrastrukturę transportową i logistyczną obszarów przygranicznych po obu stronach granicy. W związku z tym płaszczyzna infrastruktury odgrywa jedną z najważniejszych ról w transgranicznym zbliżeniu regionów, biorąc pod uwagę istotne znaczenie obiektów infrastruktury przygranicznej, transportowo-logistycznej, finansowej, marketingowej oraz informacyjnej i komunikacyjnej w obecnych warunkach społeczno-ekonomicznych.

Podsumowując, pięć nakreślonych płaszczyzn, które tworzą jedną przestrzeń transgraniczną, ma swoją własną specyfikę, w zależności od warunków społeczno-ekonomicznych i typów ekonomicznych regionów przygranicznych zaangażowanych we współpracę transgraniczną.

Mechanizm rynkowy

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe mechanizmy kształtowania i rozwoju przestrzeni społeczno-ekonomicznej przestrzeni transgranicznej, za główne można uznać mechanizmy rynkowe i instytucjonalne.

Mechanizm rynkowy formowania i rozwoju przestrzeni społeczno-ekonomicznej regionu przygranicznego funkcjonuje zgodnie z prawem podaży i popytu, działającym na obszarach przygranicznych sąsiednich państw. Głównym celem tego mechanizmu jest zrównoważenie podaży i popytu na poszczególne towary i usługi dostarczane uczestnikom współpracy transgranicznej i mieszkańcom obszarów przygranicznych w ramach konkurencji rynkowej. Mechanizm rynkowy zapewnia redystrybucję zasobów finansowych między głównymi producentami, a także dostawcami towarów i usług, zgodnie z priorytetami potrzeb konsumenckich ludności. Kluczowym regulatorem działającym w mechanizmie rynkowym jest proces ustalania cen. Zgodnie z definicją Alfreda Marshalla, ceny na rynku zostaną wyrównane dość szybko. Oznacza to, że rynek transgraniczny wyrównuje ceny w różnych ogniwach przestrzeni transgranicznej, stymulując wzrost lub spadek podaży niektórych towarów i usług.

Ponadto w ramach mechanizmu rynkowego następuje redystrybucja przepływów finansowych, w szczególności zasobów inwestycyjnych, które są inwestowane w niektóre zakłady produkcyjne i infrastrukturę na sąsiadujących obszarach przygranicznych w kontekście pogłębiania integracji europejskiej. W rezultacie przestrzeń transgraniczna jest zapełniana nowymi obiektami i ewoluuje poprzez modernizację

i innowacyjny rozwój istniejących firm i organizacji, które je wypełniają. To samo dotyczy rozwoju elementów granicy, transportu, logistyki, marketingu i innych rodzajów infrastruktury w przestrzeni transgranicznej.

Szczególną rolę w rynkowym mechanizmie kształtowania i rozwoju przestrzeni społeczno-ekonomicznej regionu przygranicznego odgrywa transgraniczny rynek pracy. Wypełnia przestrzeń transgraniczną wysokiej jakości zasobami ludzkimi (kapitał ludzki). Ponadto, w wyniku przepływu siły roboczej następuje redystrybucja wykwalifikowanego personelu, zarówno w obrębie całej przestrzeni transgranicznej, jak i zgodnie ze specjalizacją gospodarczą w obszarach.

Zasadniczo – mechanizm rynkowy przewiduje przede wszystkim rozwój i ewolucję wymienionych elementów i stref współpracy transgranicznej, które spełniają podstawowe potrzeby i zapotrzebowanie konsumentów, zarówno po obu stronach granicy, jak i na obszarach przygranicznych jednego z krajów uczestniczących we współpracy transgranicznej. Uzasadnia to tezę, że mechanizm rynkowy odzwierciedla interesy społeczno-gospodarcze mieszkańców i podmiotów gospodarczych prowadzących działalność gospodarczą w przestrzeni transgranicznej. Kluczowym efektem działania mechanizmu rynkowego jest zatem identyfikowanie strategicznych priorytetów rozwoju przestrzeni transgranicznej i formowanie podstawowych elementów kształtujących długoterminowe trendy jego funkcjonowania.

Drugim kluczowym mechanizmem kształtowania przestrzeni społeczno-gospodarczej regionu przygranicznego jest mechanizm instytucjonalny. Przejawia się on w dwu formach. Pierwszą z nich jest system instytucji formalnych, tj. akty prawne, procedury, regulacje, strategie, porozumienia i inne formalne dokumenty. Jego uzupełnieniem jest mechanizm instytucjonalny opierający się na rozległym systemie nieformalnych instytucji związanych z tradycyjnymi stereotypami postaw dotyczących niepisanych zasad moralnych, imperatywów aksjologicznych, duchowości i religii, a także innych aspektów współpracy transgranicznej, które nie podlegają formalnym procedurom i przepisom.

Współdziałanie instytucji formalnych i nieformalnych jest bardzo ściśle związane z rozwojem elementów i obiektów przestrzeni społeczno-gospodarczej regionu przygranicznego. Na przykład strategie rozwoju regionalnego w podziale na regiony współpracy transgranicznej są kodyfikowane poprzez integrację niektórych procedur formalnych, a także są wzmocniane poprzez nieformalne relacje, które są determinowane przez jakość kapitału ludzkiego i społecznego w całej przestrzeni transgranicznej i na jej poszczególnych terytoriach.

Odrębnym elementem determinującym skuteczność instytucjonalnego mechanizmu kształtowania przestrzeni społeczno-gospodarczej regionu przygranicznego jest tworzenie i realizacja działań wspólnych instytucji transgranicznych. Przede wszystkim dotyczy to instytucji, takich jak transgraniczne technoparki, parki przemysłowe, partnerstwa, transgraniczne parki naukowe i oczywiście euroregiony, które stały się pierwszymi formami instytucjonalizacji przestrzeni transgranicznej w kontekście integracji europejskiej. Mechanizm instytucjonalny ma zatem na celu zapewnienie ujednolicenia zasad i procedur lub instytucji formalnych działających

po różnych stronach granicy, a także zintegrowanie nieformalnych norm instytucjonalnych w celu promowania skutecznej współpracy transgranicznej i rozwoju różnych powiązań, obiektów i elementów przestrzeni społeczno-gospodarczej regionu przygranicznego.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe, należy stwierdzić, że istnieje potrzeba zintensyfikowania procesu kształtowania przestrzeni społeczno-ekonomicznej regionu przygranicznego, zwłaszcza między UE a sąsiadującymi krajami kandydującymi, poprzez poprawę jakości wsparcia instytucjonalnego współpracy transgranicznej na obecnym etapie integracji europejskiej. Przede wszystkim dotyczy to poprawy instrumentów prawnych związanych z organizacją rynków transgranicznych towarów i usług, a także transgranicznych rynków pracy i zasobów finansowych, w tym obniżenia kosztów transakcyjnych wszystkich uczestników współpracy transgranicznej.

W tym sensie należy zwrócić szczególną uwagę na wpływ mechanizmów kształtowania i rozwoju przestrzeni społeczno-ekonomicznej regionu przygranicznego na pogłębianie w jego granicach procesu konwergencji, mającego na celu zrównoważony rozwój wszystkich gałęzi gospodarki obszaru przygranicznego po różnych stronach granicy.

Streszczenie

Cechami charakterystycznymi regionu transgranicznego w aspekcie wsparcia i wdrażania procesu konwergencji są: jednorodność przestrzenno-geograficzna, instytucjonalna tożsamość prawna, integracja komunikacyjna, tożsamość społeczno-kulturowa i koordynacja rynku. Każda z nich wywiera wpływ na konwergencję społeczno-gospodarczą obszarów przygranicznych wchodzących w skład regionu transgranicznego.

Słowa kluczowe: konwergencja, transgraniczność, region, współpraca transgraniczna, region transgraniczny.

Summary

The characteristic features of the cross-border region in terms of the stimulating effect of implementation under convergence processes are: spatial and geographical homogeneity, institutional legal identity, communication integration, socio-cultural identity and market coordination. Each of them has its stimulating effect on the socio-economic convergence of border areas within the border region.

Keywords: convergence, cross-border, region, cross-border cooperation, cross-border region.

Literatura

1. Barro R.J., Sala-i-Martin X., *Economic Growth*, McGraw-Hill, Boston 1995.
2. Borschevsky V., *Ukraińsko-polska współpraca gospodarcza w warunkach integracji europejskiej: Monografia*, V. Borschevsky, Awers, Lwów 2007.
3. Baumol W.J., *Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-Run*, American Economic Review, 1986.
4. Demchenko V.V., *Europejskie doświadczenia w planowaniu przestrzennym terytoriów transgranicznych*, [w:] *Problemy społeczno-gospodarcze współczesnego etapu rozwoju Ukrainy. Konwergencja regionalna i rynki transgraniczne (zbiór naukowych prac)*, W. Demchenko, W. Goblyk, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Doliszniogo, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Studiów Regionalnych, Wydanie 5 (91), Lwów 2011.
5. Demedyuk O., *Konwergencja mechanizmów zwiększania konkurencyjności w ukraińsko-słowackim regionie przygranicznym*, [w:] *Problemy społeczno-ekonomiczne współczesnego okresu Ukrainy. Konwergencja regionalna i rynki transgraniczne (zbiór prac naukowych)*, O. Demedyuk, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Doliszniogo, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Studiów Regionalnych, Wydanie 5 (91), Lwów 2011.
6. Euroregion Bałtyk na podstawie www.eurobalt.org.pl z dnia 20.09.2020 r.
7. Goblyk V.V., *Wspólne transgraniczne regiony Ukrainy i UE: zagraniczny aspekt gospodarczy*, monografia, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Doliszniogo, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Studiów Regionalnych, Lwów 2011.
8. Kish E., *System współpracy międzyregionalnej Ukrainy z krajami Europy Środkowej*, E. Kish [Zasoby elektroniczne], Tryb dostępu: <http://inb.dnsgb.com.ua/2008-1/08kebkce.pdf/>.
9. Malsky M., *Geopolityczne wymiary bezpieczeństwa transgranicznego w kontekście tendencji integracyjnych przestrzeni poradzieckiej*, [w:] *Bezpieczeństwo transgraniczne: wymiar polityczny, prawny, społeczno-ekonomiczny i humanitarny*, M. Malsky, O. Kuchik, Materiały międzynarodowej konferencji naukowej i praktycznej, Wydział Stosunków Międzynarodowych, LNU. I. Franko, Lwów 2016.
10. *Rozwój współpracy transgranicznej: raport naukowo-analityczny*, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Doliszniogo, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Lwów 2016.
11. Shultz S., *Economic Space of Ukraine: Formation, Structure and Management*, S. Shultz, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Doliszniogo, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Lwów 2010.
12. Solow R.M., *A Contribution to the Theory of Economic Growth*, Quarterly Journal of Economics, 1956.
13. Stadnitsky Y.: Dictionary-Directory, Stadnitsky Yu., Komarnitsky I., Tovkan O., Apriori, Lwów 2010.

14. Szewczuk L., *Rozwój przestrzenny regionu jako synergiczny wyraz procesów terytorialno-strukturalnych w kontekście szans społeczno-ekonomicznych, ryzyk i konsekwencji*, [w:] *Rozwój przestrzenny regionu: możliwości społeczno-ekonomiczne, ryzyko i perspektywy*, monografia L. Shevchuk, Instytut Badań Regionalnych im. M.I. Dolisznego, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Studiów Regionalnych, Lwów 2011.
15. Vasylytsev T.G., Borschevsky V.V., Flaychuk M.I. (i in.), *Priorytety w zakresie poprawy efektywności współpracy transgranicznej i zwiększenia konkurencyjności przedsiębiorczości w zachodnich regionach Ukrainy: zbiór materiałów*, PAIS, Lwów 2011.
16. Zhuk P., *Problemy asymetrii i mechanizm regulacji transgranicznego bezpieczeństwa ekologicznego*, [w:] *Społeczno-ekonomiczny potencjał współpracy transgranicznej*, P. Zhuk, Materiały międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej, LNU im. I. Franko, Lwów 2016.